

UDC 81'06

Linguistics

Nrane SARGSYAN

ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի բառարանագրության բաժնի կրտսեր գիտաշխատող/ National Academy of Sciences of the Republic of Armenia, Language Institute named after H. Acharyan, department of lexicography, junior researcher

E-mail: nranesargsyan@gmail.com

NOUN-FORMING AFFIXES OF MODERN ARMENIAN

Ն. Մարգարյան

ԱՐԴԻ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԳՈՅԱԿԱՆԱԿԵՐՏ ԱԾԱՆՑՆԵՐԸ

Հոդվածում քննվել է նորակազմ ածանցավոր գոյականների համակարգը, որոնք կերտվել են ժամանակակից գրական հայերենի արդի շրջանում : Սույնով նպատակ ենք ունեցել բացահայտելու բառաձևական ժամանակակից միտումները՝ առանձնացնելով հիմնականապարները և մասնակաղապարները, համասեռ, տարասեռ կաղապարները, ածանցման գործընթացում հաճախակի և սահմանափակ գործառնող ածանցները:

Որպես փաստացի նյութ ենք գործածել «Նոր բառեր» ժողովածուի 6-րդ և 7-րդ պրակներում ամփոփված համապատասխան բառերը:

Քննված փաստացի նյութի հիմքի վրա առանձնացրել ենք առավել հաճախ հանդիպող ածանցները: Նախաձանցների համակարգում ընդգծվում են **գեր-**, **հակա-**, **համա-**, **նախա-**, **վերա-** ձևությունները, վերջաձանցների համակարգում՝ **-անոց**, **-ություն**, **-ուհի**, **-ում**: Հայերենի բառակազմական օրինաչափության համապատասխան՝ այս պարագայում ևս գերակայում է վերջաձանցման եղանակը: Նախաձանցման քայլն իրականացվում է անփոփոխ սերող հիմքերով՝ գերերազանք, հակաթուրմ, վերջաձանցման քայլը՝ շեշտով պայմանավորված փոփոխությամբ հիմքերով՝ առնտրայնացում, հասակակցուհի :

Տարասեռ կադապարներում գերակշռում են ածական սերող հիմքով կազմությունները :

Քանի որ ածանցները բառիմաստի տարրորշման համար էական արժեք ունեն, ուստի հողվածում քննել ենք նորակազմ գոյականների իմաստային պատճառաբանվածության հարցը: Կենսունակ ածանցների ածանցային իմաստն ընկալելի է արդի լեզվակիրներին, հետևաբար քննված օրինակներում իմաստային պատճառաբանվածության խնդիր չենք արձանագրել :

Բանալի բառեր՝ ածանց, ածանցում, բառակազմություն, գոյական, լեզու, կադապար, հիմք:

Н.Саргсян

ИМЕНООБРАЗУЮЩИЕ АФФИКСЫ СОВРЕМЕННОГО АРМЯНСКОГО ЯЗЫКА

В статье рассмотрена система производных существительных, которые образовались на современном этапе армянского литературного языка.

Цель данного исследования - выявить модели аффиксации, выделяя макромоделли, микромоделли, гомогенные и гетерогенные модели, активные и пассивные именообразующие аффиксы. Тем самым дается возможность предопределить тенденции аффиксации в современном армянском языке в сфере образования существительных.

Фактическим материалом послужили слова из 6-ых и 7-ых выпусков словаря "Новые слова".

Изучение материала показало, что в системе новообразовавшихся существительных есть функционально активные морфемы. В частности, в системе префиксов мы выделили морфемы գեր-, հիվի-, հիւիւ-, նիւիւ-, վերի- . Префиксы закономерно сопоставляются к неизменяемым основам: գերերիւզիւր, հիւիւթըրը и т.д. Суффиксы сопоставляются к меняющимся основам: տընըրիւնընը, հիւիւնընընը. В системе суффиксов преобладают морфемы -ւոնը, -նընը, -նիւ, -նիւ . В соответствии с закономерностями аффиксации армянского языка, преобладают слова с суффиксами.

В системе гетерогенных моделей активно функционируют слова с основой прилагательного.

Поскольку производное значение имеет существенное влияние на лексическое значение слова, в статье рассмотрен вопрос обоснованности структуры моделей.

Ключевые слова: *аффикс, аффиксация, словообразование, существительное, язык, шаблон, основа.*

NOUN-FORMING AFFIXES OF MODERN ARMENIAN

The article examines the newly created nouns formed by derivation, the study of which gives an opportunity to present the most active noun-forming affixes and derivation models in the modern stage of the language. The material for the examination was the nouns included in "New Words" dictionary issues 6 and 7.

In this article, the composition of nouns was considered based on the component that is added in the last step. Accordingly, the words, considering new formations with the derivation of nouns, were formed by adding a noun-forming affix in the last step. Affixes are added both to changing bases: գերերազանք, հսկայաթուրմ etc., and to unchanging bases: սոսկալիկացում, հասկալիկոնի etc. The examination of the nouns included in the mentioned issues showed that the prefixes գեր-, հսկա-, համա-, նախա-, վերա and the suffixes -անց, -աթուրմ, -ոնի, -ում are active in the modern period of the language, the words with suffixes are dominated.

According to the part-of-speech affiliation of the base, congeneric and non congeneric models of nouns formed by derivation are distinguished. The congeneric models with an adjectival base have functional activity.

Affixes give a certain lexical meaning to the word, as the suffix – ոնի has a person belonging to the female sex meaning, -աթուրմ has place to perform the operation meaning etc. Based on this feature, the article also refers to the internal reasoning of the word, observing the reasoned connection between the word's sound and meaning.

Key words: *affix, derivation, word formation, noun, language, model, base.*

The vocabulary of a language is a rapidly changing system. These changes are continuous and permanent due to various changes in social, political, economic and cultural life. Therefore, vocabulary becomes the bearer and expresser of all that. When considering the words included in the vocabulary, it is possible not only to get an idea of extra-linguistic changes, but also to identify and show intra-linguistic processes and phenomena.

The vocabulary is enriched both by borrowings and by words formed with the help of its own word-forming means. The composition of new nouns in the modern Armenian language is also actively continued by word-formation means and methods of the language. Primary and secondary morphemes act as means of word composition. The main morpheme expresses the "objective-logical meaning of the word"¹. In the case of secondary morphemes, formative and word-forming morphemes are distinguished. New words are formed from the morphemes by the method of derivation and word compounding. In this work dedicated to newly created nouns, we are interested in words formed by derivation, and those secondary word-forming morphemes, that is, affixes, through which newly created nouns are most often formed.

In linguistics, the derivational composition of nouns has been examined many times. Noun-forming affixes have been noted, and the model of word formation has been observed. However, it should be noted that such references, apparently, are mostly morphological in nature and represent all the morphemes included in the composition of the given word. In this regard, there are few such works examining the composition of words, which show what kind of component was added in the last step to form the word. This article is such an attempt to present the word-forming models of newly created nouns formed by derivation and the most effective affixes. The nouns included in issues 6 and 7 of "New words" dictionary served as the subject of the examination.

Derivation. Active affixes.

Derivation is a method of word formation in which new words with a new meaning are formed by adding an affix. In this case, it should be noted that when determining whether a word is formed by derivation or compounding, we take into account the component added in the last step and not the morphological composition of the given word. The addition of a component in the last step in the process of forming a new word is called the word-forming step. Thus, the noun "*արձանաշինություն*" has the morphemes "*արձան*", "*շին*", "*ա*", "*-ություն*", of which "*-ություն*" is an affix, but this word is formed by word compounding method, because in the last step, not the affix was added, but the main morpheme "*արձան*". For derivational words, an affix must be added in the last step. When determining the composition of a word by the method of derivation or compounding, the word should be subjected to lexical analysis. Here are some examples of lexical analysis of the newest nouns formed by derivatives from the issues 6 and 7 of dictionary "New word".

ապարտնավորում - *ապ/ա{[(թույն)ա/վոր]ում}*

բանախոհականություն - *{[(բան/ա)(խոհ)]ական}ություն*

գերերազանք - *գեր{[(երազ)անք]}*

հակաառողջապահություն - *հակ/ա{[(առողջ/ա)(պահ)]ություն}*

ստվերայնություն - *[(ստվեր)ային]ություն*

հաղարջուտ - *(հաղարջ)ուտ*

¹ Սուքիասյան Ա., Սուքիասյան Ք., Ֆեղեքյան Մ., Ժամանակակից հայոց լեզու, (Suqiasyan A., Suqiasyan Q., Felegyan M., The modern Armenian language), Yerevan., 2017, p. 234.

There are words that have a double causality, depending on which one we consider as the component added in the last step. There can be both word compounding and derivational formations, as *դժվարաթափանցություն* word by forming the way of *դժվար/ա{[(թափ)(անց)]ություն}* is formed by the method of compounding, and by forming the way of *{դժվար/ա [(թափ)(անց)]ություն}* is formed by the method of derivation.

Derived words that have both a prefix and a suffix can also have a double reasoning, for example: *սպասառասպելականացում* can be formed as *սպ/ա{[(առասպել)ական]ացում}* or *{սպ/ա[(առասպել)ական]}ացում*, and *գերառատություն* can be formed as *գեր{[(առատ)ություն]}* or *{գեր(առատ)}ություն*.

Morphemes that connect to each other in the lexical step are considered direct constituents. The component to which an affix is added and forms a new word is called a word-forming base. Different forms of bases are distinguished in linguistics. The component that is added at the last stage is called the derived base, and the component to which it is added is called the compound. It is usually indicated that the derived base is the left, and the compound base is the right component¹. It is important to note that if the word is formed by derivation, there will be “1+base” model for words formed by a prefix, and “base+1” model for words formed by a suffix. So, the derived base of words formed by prefixes is on the right².

In linguistics, changing and unchanging lexical bases are also distinguished. Present them by giving relevant examples from the sources under our examination. Unchanging bases do not undergo any change in the process of word formation, for example: *գերերազանք, հակաթուրմ, ավազանհական, ենթադրություն* etc. The changing bases in their turn are:

- phonetic. In this case, due to the change in the position of the accent, there is a phonetic change in the base, such as *սոնտրայնացում, հասակակցուհի, մրգանց, պաշտոնակցուհի* etc.

- phrasal: these bases are derived from syntactically free or stable phrases, for example *համակրթաթոշակառու, կատարելապաշտություն* etc.

- lexematic base is any relative form of the word, for example *նազմականացվածություն* etc.

- bases with an extra unit. In such bases, in the process of word formation, additional units are added, such as *u* bond and *j* sound, for example *շտուրմայանց, զրոյություն* etc.

- bases in which some units fall, such as *իա, իւ, նւ* components of some foreign words, for example *Բրազիլիա-բրազիլուհի* etc.

¹ See Աղայան Է., Ընդհանուր և հայկական բառագիտություն (Aghayan E., General and Armenian lexicology), Y., 1984, p. 247-248.

² See Գալստյան Ս., Ժամանակակից հայոց լեզվի գործնական աշխատանքների ձեռնարկ (Galstyan S., Manual of practical works of the modern Armenian language), Yerevan, 2007, p. 111.

Bases can be simple and complex. A complex base, unlike a simple base, can have more than one root and affix. According to the composition of complex base, E. Aghayan distinguishes derivations with a derivational base and derivations with a complex base¹. In general, it is stated that “the newly added component is “indifferent” to whether the base is simple or complex. The determining factor in word formation is the partial belonging of the basic structure of speech, and due to it the possibility of connection between the base and the newly added root or word, as well as affixes”². Looking at the derivational nouns formed in the last step of word formation in Issues 6 and 7 of “New Words” dictionary, we noticed that in the process of word formation, the following prefixes and suffixes are added to the mentioned bases and form new words:

Prefixes

ապ/ա- - ապամարմնացում, ապանձնավորում

գեր- - գերթքարտադրություն, գերսոսնձում

ենթ/ա- - ենթագիր, ենթադրություն

հակ/ա- - հակախոսք, հակամասնատում

համ/ա- - համաձայնաչում, համատենապետ

նախ/ա- - նախաազդակ, նախաառաջաբան

վեր/ա- - վերաշերտավորում, վերաքննարկում

Suffixes

-ական – դաիշական, օմոնական

-անոց – կառքանոց, կեզլիանոց, մրգանոց,

-արան – անկողնարան, խոշտանգարան

-ություն – աղամություն, արջորսություն, բարեկամականություն

-ուհի – բարապանուհի, ծառայողուհի

-ում - ամբոխացում, ամպում, գորշակապտում, վիզուալացում

-ուտ – հաղարջուտ, մայրուտ

The most active prefixes are *գեր-*, *հակա-*, *համա-*, *նախա-*, *վերա-* and suffixes are *-անոց*, *-ություն*, *-ուհի*, *-ում*, moreover, the number of nouns with a suffix exceeds the number of nouns with a prefix. Present the number of nouns formed by these affixes according to statistics in the base of issues 6 and 7:

Prefix					Suffix			
գեր	հակա	համա	նախա	վերա	անոց	ություն	ուհի	ում
15	10	6	15	31	9	20	25	15

Depending on which part of speech the lexical basis belonged to and to which affix we added, and to which part of speech we received the word, congeneric and non-

¹ See Աղայան Է., the same, p. 280-281.

² Գալստյան Ս., the same, p. 109.

congeneric models are distinguished¹. When considering the formation of nouns, compositions with a noun base and a noun-forming affix will be considered congeneric, and compositions with a noun base belonging to another part of speech and affix will be considered non-congeneric. In the first case, word formation is within the same part of speech, in the second case, part-of-speech transitions are made. Thus:

Congeneric model with noun base – նախափիլիսոփայություն՝ sS, անկողնարան՝ Ss, համահաղորդակցում՝ sS:

Non-congeneric model with adjective base – առնտրայնացում՝ As, ժխտողականություն՝ As, արկածախնդրուհի՝ As, բազմաբղետություն՝ As:

Non-congeneric model with verb base – պահուստավորում՝ Vs, խոշտանկարան՝ Vs:

The examined examples showed that non-congeneric models with adjective base have greater word formation activity.

It is also interesting that affixes give a certain meaning to a word, which is commonly called a lexical meaning: in addition to specific part of speech and lexical meanings, derived words also express a meaning “that is specific not only to the given word, but also to other words of a similar structure. Those meanings are formed when the meaning expressed by the derivation is added to the word meaning, as a result of derivation, derivational word formation”². In this regard, it is also interesting to consider the reasoning of the word, that is, the reasoned connection between the word's sound and meaning³. There are external and internal reasoning. The internal reasoning has morphological and semantic types. In the case of morphological reasoning, the word meaning depends on the meanings of individual morphemes of the word, thus: the prefix *հսկա*-’s lexical meaning is opposite, the suffix *-ուհի* means *a person belonging to the female sex*, *-արան* means *place to perform the operation*, and *-ւնց* means *the place indicated by the initial form*, etc. The Armenian language has differences from the Romance languages, where prefixes “primarily convey intensification, reversal, negation, iteration and – unlike suffixes – lack evaluative force”⁴. The semantic reasoning appears in the word-formation chain when the previous one conditions the next one, and “the reasoner is the word for which the meaning of this order has priority”⁵.

In conclusion, derivation continues to be an active word-formation method in modern Armenian. Even today, new nouns are formed with noun-forming affixes,

¹ See Զահուկյան Գ., Ժամանակակից հայոց լեզվի իմաստաբանություն և բառակազմություն (Jahukyan G., Semantics and word formation of the modern Armenian language), Yerevan, 1989, p. 168.

² Գալստյան Ս., Ածանցումը և ածանցները ժամանակակից հայերենում, (Galstyan S., Derivation and affixes in modern Armenian), Yerevan, 1978, p. 40-41.

³ Սուրիսայան Ա., Սուրիսայան Բ., Ֆելեքյան Մ., the same, p. 207.

⁴ The Cambridge History of the Romance Languages, <https://www.cambridge.org/core/books/the-cambridge-history-of-the-romance-languages/4A4F61B5F78D0960A04E21D3E873C472>.

⁵ Տիոյան Ս., Բառակազմական բազմակի պատճառաբանվածությունը ժամանակակից հայերենում (Tioyan S., Lexical multiple causality in modern Armenian), Yerevan, 2013, p. 14.

which are used in oral and written speech, and are included in dictionaries of neologisms.

References

1. **Աղայան Է.**, Ընդհանուր և հայկական բառագիտություն, (Aghayan E., General and Armenian lexicology), Yerevan, 1984, 372 p.
2. **Գալստյան Ս.**, Ածանցումը և ածանցները ժամանակակից հայերենում (Galstyan S., Derivation and affixes in modern Armenian), Yerevan, 1978, 326 p.
3. **Գալստյան Ս.**, Ժամանակակից հայոց լեզվի գործնական աշխատանքների ձեռնարկ, (Galstyan S., Manual of practical works of the modern Armenian language), Yerevan, 2007, 196 p.
4. **Ջահուկյան Գ.**, Ժամանակակից հայոց լեզվի իմաստաբանություն և բառակազմություն, (Jahukyan G., Semantics and word formation of the modern Armenian language), Yerevan, 1989, 319 p.
5. **Սուքիասյան Ա., Սուքիասյան Ք., Ֆելեքյան Մ.**, Ժամանակակից հայոց լեզու (Suqiasyan A., Suqiasyan Q., Feleqyan M., The modern Armenian language), Yerevan, 2017, 462 p.
6. **Տիոյան Ս.**, Բառակազմական բազմակի պատճառաբանվածությունը ժամանակակից հայերենում (Tioyan S., Lexical multiple causality in modern Armenian), Yerevan, 2013, 288 p.
7. **The Cambridge History of the Romance Languages**, <https://www.cambridge.org/core/books/the-cambridge-history-of-the-romance-languages/4A4F61B5F78D0960A04E21D3E873C472>.

Sources

- New words, issue 6, Yerevan, ՀՀ ԳԱԱ ԼԻ հրատ., 2021.
New words, issue 7, Yerevan, ՀՀ ԳԱԱ ԼԻ հրատ., 2022.

Նյութը ներկայացվել է 15.05.2023,
գրախոսման է ուղարկվել 25.05.2023,
տպագրության ընդունվել 22.06.2023:
Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել ԱրՊՀ ալ.
Ս. Աբրահամյանի անվան հայոց լեզվի ամբիոնը: